

“L'únic heroi que conec és el meu avi”

El 10 d'agost fa vint anys que morí Martí Domínguez i Barberà, periodista, home de lletres i patrici de València. Martí Domínguez i Romero (Madrid, 1966), biòleg, escriptor i professor de periodisme, ens parla del seu avi, dels silencis que han envoltat la seva figura, de l'amor per la llengua i la natura que li encomanà. I de ciència i d'éssers humans. Tot un luxe, també el nét.

El primer record que teniu de l'avi, quin és?

— Mon pare és fill únic, i per això els avis amb els quals més m'he relacionat, els que més m'han influït són Martí Domínguez i la meua àvia Consolació. Jo parle el valencià que ells em van ensenyar. Records? Tinc records de l'hort de tarongers, en Bétera... passàvem els estius en una casa que havia fet un anglès, una casa estranya amb una torre d'on es veia el mar. Recorde que posaven una palangana d'aigua en la terrassa, aigua geladíssima del pou; que el meu avi em cantava “la lluna, la pruna vestida de dol”; la flaire dels gesmilers; el silenci fantàstic que hi havia... Ara s'ho han carregat tot... hi ha el *by-pass*.

— En les seves obres, el vostre avi sembla voler recollir aquest llegat de costums, jocs, treballs tradicionals...

— I això que mai en la vida no l'he vist prendre una aixada. [Riu.] I no perquè fóra esquenadret, sinó perquè era totalment inútil per als treballs manuals. Però tenia una obsessió per la terra, pel paisatge, per les tradicions... Era un poc l'Heròde valencià, cantava als arbres i a l'horta i als camps d'arròs d'Algemésí. Tenia una visió fins i tot un poc romàntica de la terra. Per això els seus negocis agrícoles van ser catastròfics. [Torna a riure.] Mai no va fer-hi ni un gallet.

— Era idealista?

— Molt. Es creia les coses. I, tot i que era autoritari en el seu plantejament, no li agradava exercir el poder. Ni tan sols quan va ser un dels homes més poderosos, entre cometes, d'aquesta ciutat, quan dirigia *Las Provincias*. No li agradava tot aquest món de la intriga... Em

contava, per exemple, que Vicent Andrés Estellés, que estava en la redacció, parlava així molt baixet i que ell... “Xè!” [pica de mans i alça la veu] “Clarinet! Escoltetes, ni una!”

— Quant a la guerra, el vostre avi recorda una mica Josep Pla (espionatges a banda) quan deia que l'havia depassat.

— Totalment. És que en aquell moment, la terra era molt important. La meua família tenia terra en Algemésí i allò va produir molts problemes. El meu avi no va tenir elecció. Igual que Pla, igual que molta gent. Era un home absolutament invàlid per a qualsevol tipus d'instrument, així que imagina't una pistola...! Però la vida t'obliga. I va haver de fugir d'Algemésí. Va ser dramàtic.

— De tornada, com va encaixar en la València franquista?

— Va tenir la sort d'entrar a *Las Provincias*. Portava el diari Teodor Llorente Falcó, fill de Teodor Llorente. L'avi era llorentià quant al país, o millor: amb una percepció més d'unitat cultural... I a poc a poc va poder anar oblidant tot aquell horror. La seua obra és complexa, sí, però jo l'entenc: tot depèn d'on vius la guerra. Però l'avi no tenia res a veure amb Franco: ell era cristià, podria entrar dins de la democràcia cristiana ampla... Vull dir: nosaltres, per exemple, anàrem al col·legi francès, laic: li va sobtar, però ho va acceptar, tot i que Rousseau i Voltaire li feien por. [Riu.]

— “Quan emmudeixen els homes, parlen les pedres”: el discurs de Martí Domínguez, el 1958, un any després de la riuada que havia assolat la ciutat, amb la seva crítica a Madrid, va ser molt sonat.

— És el que havia de passar: quan revi-

“Ell deia: ‘Amparito m’ha boixat’, València m’ha fotut: he donat la cara per ella i aquesta ciutat no dóna més de si”

ses la seua biografia t’adones que podia aguantar uns anys, després de la guerra, però que arriba un punt que s’afarta de la censura, d’aquells fantotxes... Ell era un home d’una important cultura, fundador de l’Orquestra de València (cosa que obliden fins i tot quan en celebren els cinquanta anys), on va posar de director Lamotte, un compositor republicà perseguit. I va anar donant entrada al diari a Vicent Andrés Estellés, a Fuster, a Sanchis Guarner... Creia en l’ús de la paraula, tenia una visió idealista del seu ofici i digué: me la jugue.

— Dignitat?

— Sí. Però, quan lliges la correspondència de Fuster, per exemple, sobta el silenci, bestial, a aquesta dignitat. Passa per l’any 58 i res, ni una menció. És com si digueren “això et passa per anar amb aquests”. No, escolta: jo no he pogut triar. Hauríem de veure, si t’haguera tocat a tu, d’on t’haguera posat. És un tema difícilíssim. I hi ha una gasiveria generalitzada en el món intel·lectual. Al meu avi li va doldre moltíssim.

— Arran del discurs, el van cessar de director de *Las Provincias*.

— Li digueren: o tu o ens tallen el paper, que aleshores estava regulat per l’estat. I se’n va anar. Fins i tot deixaren d’enviar-li el diari. Va ser molt dur: el meu avi era molt estimat, constantment l’aturaven pel carrer: era espectacular. I, a partir d’un moment determinat va ser un proscrit. En la seua pròpia terra. Ell deia “Amparito m’ha boixat”, València m’ha fotut: he donat la cara per ella i aquesta ciutat no dóna més de si.

— “Don Martí s’ha mort sense que València li fes justícia”, va dir en el seu moment Pérez Benlloch.

— Fixa’t que si el meu avi té un carrer a València és per una proposta d’Esquerra Unida. La rehabilitació ha vingut per l’esquerra, cosa que no deixa de ser paradoxal.

— Ens podeu explicar què va passar amb l’homenatge que li volia fer l’Acadèmia Valenciana de la Llengua?

— Crec que si no hi ha certa honestat per part de les institucions, estem perduts. Ha estat molt dur, però per coherència la família hem dit prou. És molt fort que continue aquesta falta de respecte a la veritat científica i aquesta impostura de les institucions. Que ningú no s’equivoque: el meu avi tenia molt clara la unitat de l’idioma. I van venir les declaracions d’Ascensió Figueres, amb allò de “*nos niegan el agua y el nombre de la lengua el mismo día*”, i vam veure l’Acadèmia molt tèrbola. Està fent política i això és intolerable: no podíem córrer el risc que l’homenatge al meu avi es convertira en un acte polític de Camps i que de la riuada del 58 passaren a la “solidaritat” de l’aigua. De tota manera, em sobta aquest silenci incompreensible sobre el fet: on són els periodistes de la ciutat?

— Bona pregunta. Després de *Las Provincias*, el vostre avi dirigí *Valencia Fruits*...

— Sí: ell va fer un mitjà de comunicació important i, al final, l’únic que li deixaren és *Valencia Fruits*. Encara que allà es parlava de tot menys d’agricultura: amb l’entrada del kiwi, referència als països que tenien liberalisme en el comerç, i anar fent. Però va ser un exili interior molt dur. I hi ha coses tristes... El mateix Vicent Andrés Estellés, doncs... tirorí... es va quedar a la redacció de *Las Provincias*... Jo no demane heroïsmes, d’acord, però resulta que l’únic heroi que conec és el meu avi.

— Una imatge: Don Martí posant-se les mans al cap i exclamant-se davant d’un article de Vicent Ventura, però sense ratllar-li ni una paraula.

— Sí. Ventura, Estellés, Pérez Benlloch, Rosa Solbes... quan mires la nòmina de periodistes que s’han format amb el meu avi, són tots d’esquerra! [Riu.] L’avi era un bon periodista, amb el seu bolígraf blau, Bic (mai no va aconseguir dominar

la màquina d’escriure: se li enganxaven els dits entre les tecles), i milers de quartilles groguenques. Un bon periodista que no va poder ser.

— És el nostre drama, això.

— No és un drama: ha estat planificat. Al poble valencià se l’han carregat, i ho han fet a consciència.

— Martí Domínguez i Barberà simbolitza la dreta que tampoc no va poder ser.

— Alguna cosa d’això hi ha. La dreta o la societat. El meu avi va ser de dreta perquè l’hi va obligar la situació, però mai no vaig notar en sa casa una actitud de dreta. Venia d’un món agrícola, tradicional, vinculat a l’església... Per exemple, ell, amb una sèrie de gent d’Algemesí, va recuperar la processó.

— Ah, sí?

— Va posar mon pare de tornejant i a d’altra gent, au: “tu no voldries fer mui-xeranga? I este xiquet no podria fer de pastoreta?”. I va escriure el *Virolai* a la Mare de Déu de la Salut, per a cantar les vespres de la festa. Quan veus tot el poble d’Algemesí alçar-se i cantar el *Virolai* (i en valencià, des dels anys quaranta)... t’esborrones. Hi havia un desig real de crear país, amb trellat —que era una paraula que ell emprava molt—, de crear una massa social —d’església si vols, però tampoc excessivament— que fóra plural i que anara recuperant l’idioma. Tenia eixa visió romàntica de la poesia de Costa i Llobera, d’Alcover, de Verdaguer... Era verdaguerià. I de mossèn Riber, que també és un dels grans dinamitats per la Guerra Civil. El meu avi tenia fe. Jo l’envege, perquè nosaltres hem eixit molt agnòstics. Jo tinc fe en altres coses, en la cultura, el país... no és una fe religiosa, és distinta, més cap a la terra.

— Alguna vegada heu dit que el vostre interès per la natura us ve de l’avi.

— “La llengua és a la pàtria el que els arbres a la terra”, escrivia l’any 1954. Ell tenia molta curiositat, i en la seua biblioteca hi havia llibres de papallones, de Linné, el gran naturalista... I em deia “*mante, tu, als animallets*”. El meu pare, de la seua banda, tenia una percepció de l’educació molt moderna. Ens va afavorir les aficions, que és importantíssim. Perquè s’han de crear aficions en els fills, que busquen motius per al seu oci. La vida és curtíssima: disfruta del teu

temps. I la gent no ho fa, això: cada vegada més, fa carreres perquè "tenen eixida". És tristíssim. S'ha perdut eixa moralitat, la dignitat del treball ben fet. L'únic que té valor és l'èxit i els diners. Ara fins i tot la investigació s'ha de fer amb una eixida cap a alguna tecnologia aplicada. I excepcionals conecixedors del món natural treballen per a les marques d'insecticides. És com si Joan Francesc Mira es dedicara a escriure publicitat!

— Per tant, potenciem les aficions!

— Col·leccionar petxines, per exemple, i posar-los noms: mira, aquesta es diu *Natica stercomuscarum*. I el xiquet es queda així. I li dius: saps què significa? *Stercus* és excrement i *muscarum*, de mosca. I ho entén, perquè és blanca amb puntets negres: com si foren cagades de mosca! Això és l'educació: obrir-te mons. Al meu avi li agradava obrir mons; i al meu pare, també.

— Teniu memòria per a molts noms!

— No et penses... De fet, quan camine em van caient els noms. Quan isc a la muntanya i veig un insecte volar, una papallona o una arna menuda, de vegades li dic: saps? sóc l'únic en el món que coneix el teu nom. És útil? No. Però sí que ho és saber les lleis que funcionen a la natura. I per saber les lleis has de saber els noms, un poc. Per poder distingir. La natura dóna molt de si, si saps anar més enllà de la superfície, del bosc "verd" o "bonic". M'irrita molt eixa pèrdua del llenguatge de la natura: el poeta ja només sap parlar d'arbres i de muntanyes.

— Per això vàreu estudiar ciències?

— M'han aportat una forma de treballar, i una percepció del món i de la humanitat que, si no, no tindria. Jo retrec als escriptors, i sobretot als filòsofs, que escriuen com si foren... Zola! Què aporten de nou? Parlen de l'home i ho fan introspectivament, com paria Montaigne. I diran: que no és prou, Montaigne? Sí, però ell s'hauria interessat per conèixer què diu de l'home la ciència en aquests moments! Si no, estàs desvinculat de la percepció del teu temps. És a dir, Proust era un lector de divulgació científica. A Goethe li interessava la ciència. Actualment, els intel·lectuals no tenen curiositat científica. I diuen: és que la ciència és massa àmplia i no podem seguir-la tota. Sí, però fixa-t'hi:

"Quan isc a la muntanya i veig un insecte volar, una papallona o una arna menuda, de vegades li dic: saps? sóc l'únic en el món que coneix el teu nom."

Voltaire estava en un poblet de les muntanyes i els llibres de ciència que li enviaven trigaven a arribar-li dos o tres anys! Tu, ara, ho tens a Internet! L'any passat, quan hi hagué aquell període de calor terrible que va assecar boscos sencers a França, jo hauria volgut sentir parlar de la catàstrofe un Habermas o un d'aquests grans popes del món cultural. Però no. Es com si fóra posar els peus en terra, això. I no ho fan.

— De vegades sents determinats "filòsofs" que utilitzen paraules llargues, i sembla que no hagin dit res...

— "Para hablar culto, hablo a oscuras": Gracián. Alguns s'han creat un *patois*, que no sé ni si s'arriben a entendre entre ells... Això ho van explicar molt bé Bricmont i Sokal al llibre *Impostures intellectuals*. Allà van denunciar, per exemple, que el llenguatge paracientífic de Baudrillard no significava res. I així amb d'altres filòsofs postmoderns. Jo crec que un manament de qualsevol pensador és il·lustrar, formar la gent. Cal tornar a intentar transformar la societat. Ara els historiadors no volen fer "literatura"... i fan "textos científics": avorridíssims. Home, no: es tracta que et pugui llegir algú més. Mira Fuster: és extraordinari sempre. Perquè? Perquè és el gran divulgador. Lliges els seus textos més tècnics i sempre hi ha un rerefons per a tots els públics: anècdotes, cosetes,

formes d'escriure. Ell sabia que l'escritura és un instrument civilitzador, que cal fer-se entendre. Perquè els seus deixebles no ho fan? Si és la seua lliçó més clara! Perquè els historiadors, els filòsofs no segueixen el paradigma il·lustrat de Fuster?

— Una altra bona pregunta. Encara dura, el debat sobre la divisió ciències/lletres?

— Està pitjor que mai: els molesta la percepció materialista de l'home. Són romàntics, en el fons, creuen que no podem ser com els ximpanzés. [Riu.] Moltes de les ciències socials s'han quedat en Rousseau: l'espècie humana és *per se* bona, són les qüestions històriques i socials les que fan dolenta una societat. I jo dic que no. Jo dic que és una cuca, la pitjor que hi ha: és un salvatge monumental.

— Però no més que un escarabat...

— Sí, perquè té consciència. Un escarabat no sap que està fotent el proïsme.

— En tot cas, la història humana, no és la història de la separació de la natura?

— Serem humans, i és un poc el que diu Eudald Carbonell, quan coneguem totalment els nostres instints i els puguem dominar, quan de veres la fraternitat, la solidaritat, la igualtat existesquen: el més contrari a la natura que hi ha és aquesta actitud d'ajudar el proïsme. I això és el que ens fa humans.

Núria Cadenas